

Ігор Бігун

Студент 2 року магістерської програми

«Менеджмент зв'язків з громадськістю»

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Іван Багряний і ОУН під час Другої світової війни

Видатний український письменник Іван Багряний уже в 30-х рр. сформувався як противник радянської влади і заробив тавро «буржуазного націоналіста». Відбувши три роки заслання на Далекому Сході і провівши два роки під тортурями у в'язниці НКВС, на 1941 р. він за переконаннями був готовий приєднатися до політичних сил, які виборювали б незалежну Україну. Тому природно, що під час Другої світової війни Багряний співробітничав з Організацією українських націоналістів (як мельниківців, так і бандерівців) і Українською повстанською армією.

Про співпрацю І. Багряного з ОУН відомо надзвичайно мало. Зазвичай, біографи письменника подають короткі згадки про сам факт співробітництва, наприклад: Максим Балаклицький, Наталія Комар, Олексій Коновал та ін¹. Дещо детальніше проблему розглядали Анатолій Русначенко і Євген Штендера². У своєму дослідженні ми спиратимемося на спогади самого І. Багряного, свідчення його колег із ОУН(м), ОУН(б) і УПА: Зенона Городиського, Омеляна Антоновича, Романа Петренка (Євгена Татури), Льва Шанковського, Миколи Лебеда, Андрія Дольницького, Ярослава Струтинського, Євгена Стахова, Ярослава Гайваса, Василя Гришка, Дарії Ребет, Миколи Дейчаківського, Миколи Самійленка тощо, а також знайомих письменника, які спілкувалися з ним під час війни: Олександра Діденка, Дмитра Нитченка, Григорія Костюка, Аркадія Любченка та ін.

¹ Див. напр.: Балаклицький М. Іван Багряний як літературна постать//Багряний І. Вибрані твори. — К.:Смолоскип, 2006. — С. 10; Комар Н. «...По лінії найбільшого опору»//Багряний І. Людина біжить над прірвою. — К.: Школа, 2009 — С. 4; Коновал О. Дещо про І.Багряного, його творчість і листування//Багряний І. Листування. — Т. 1. — К.:Смолоскип, 2002. — С. 5 тощо.

² Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії — К.: Пульсари, 2002 — С. 49; Штендера Є. Іван Багряний // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 26. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга четверта: Документи і спогади. — Торонто — Львів, 2001 — С. 291 — 298.

Після звільнення із в'язниці 1 квітня 1940 р. і до початку війни Іван Багряний жив і працював у рідному м. Охтирці Сумської обл.³. «Війна і прихід німців застали мене тяжкохворим у місцевій лікарні», — писав згодом Багряний про початок нового етапу в його житті⁴. Охтирку окупували німецькі війська 14 жовтня 1941 р.⁵. Тоді ж, у жовтні, на Слобожанщину почали прибувати перші похідні групи ОУН.

Відомо, що організація мережі ОУН(м) у Харкові розпочалася з приходом туди 24 жовтня 1941 р. мельниківця Петра Онуфрика — ‘Богдана Івановича Коника’, посланця Проводу мельниківської ОУН у Києві⁶. Він став формувати українську поліцію. У той самий період дісталися міста й емісари бандерівської ОУН. Проте їхні позиції виявилися значно слабшими порівняно з мельниківцями. Середню похідну групу (провідник — Микола Лемик) німці сильно послабили репресіями, коли та дійшла до Полтавщини, тож до Харкова змогли дійти лише окремі члени ОУН(б). Вони заснували свою підпільну мережу, але про їхню діяльність наразі обмаль інформації⁷.

Один із членів ОУН(м) згадував про те, що в той час в Охтирці працювали: Іван Багряний — у відділі постачання, Іван Яценко — начальником міліції, Ірина Пізо (галичанка, згодом закатована Гестапо) — друкаркою в комендатурі. Відомо, що цей осередок займався збором і доставкою харчів у голодний Харків⁸. Товариш і соратник Багряного в еміграції Василь Гришко, передаючи розповідь Багряного, згадував: *«Як відомо, він далі Багряний, я так само як і ви, був під час війни в контакті з нашими західними націоналістами, спочатку — з «мельниківцями», а потім,*

³ Миронець Н. Слідчі справи Івана Багряного: За матеріалами архівів ДПУ — НКВС// Слово і час. — 1995. — № 5—6. — С. 60; Попільнюх М. Охтирський етап життя та літературної творчості Івана Багряного періоду другої світової війни — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.okhtyrka.net/content/view/3207/106/>

⁴ Череватенко Л. Іван Багряний. Биографические данные // Зеркало недели — № 31 — 2 августа 1996 — [Електронний ресурс] — URL: http://gazeta.zn.ua/CULTURE/ivan_bagryanyu.html

⁵ Кудленок О. Охтирка в роки Великої Вітчизняної — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.okhtyrka.net/content/view/4500/106/>;

⁶ ОУН-УПА на Сумщині: / Автор-упорядник Іванущенко Г.М. — Т.2. — К.:Українська видавнича спілка, 2009 — С. 36.

⁷ Труш В. Діяльність ОУН (б) на Харківщині // Діяльність підпілля ОУН на Сході України. Збірник статей / упор. Хобот П. — Дніпропетровськ: Східноукраїнський дослідницький центр «Спадщина», 2010 — С. 107.

⁸ ОУН-УПА на Сумщині... — С. 38.

до кінця війни, з «бандерівцями»⁹. Отже, свої зв'язки з націоналістами Іван Багряний налагодив спершу з ОУН(м) і, ймовірно, після 24.10.1941 р.

У Харкові почала виходити газета «Нова Україна», головним редактором якої був член ОУН(м) Петро Сагайдачний. Перший номер газети зі вступним словом письменника Аркадія Любченка вийшов 10 грудня 1941 р. За висловом охтирського краєзнавця Михайла Попільнюха, «Багряний неймовірно зрадив і повіз та передав свої дописи редакторові, які в основному підписував псевдонімом *Сорок Сорок та кількома іншими*»¹⁰. З січня 1942 р. почала виходити газета районної управи «Голос Охтирщини», відповідальним редактором якої став уже згаданий І. Яценко. Іван Багряний теж долучився до творення газети, але як позаштатний ілюстратор, а згодом і як дописувач. До його обов'язків входило виготовлення кліше, заставок газети та ілюстрування. За спогадами працівника редакції Олександра Діденка, газета спочатку виходила з орієнтацією на націоналістичні настрої, подібно до преси в Західній Україні¹¹.

У цей час почали набирати оберти репресії німецьких окупантів проти українських націоналістів. Якщо масові арешти бандерівців по всій Україні тривали з вересня 1941 р., то на початку 1942 р. втрат зазнала ОУН(м). Протягом листопада — грудня 1941 р. її діяльність у Харкові мала фактично легальний характер. З кінця січня 1942 р. німці розв'язали боротьбу проти харківських націоналістів. Було ліквідовано легальний штаб мельниківців — відділ пропаганди Харківської міської управи, змінилося й обличчя газети «Нова Україна», яка перейшла повністю під німецький контроль і стала простим рупором німецьких розпоряджень. П. Онуфрика було відсторонено

⁹ Гришко В. «Під Бандерою» і з Багряним. Мемуарний нарис з історії ідейно-політичного життя української повоєнної еміграції 1945—39 рр. // Гришко В. Карби часу: Історія, література, політика, публіцистика. — Т. 1. (1946—1952) — К.: Смолоскип, 1999 — С. 359—360.

¹⁰ Попільнюх М. Охтирський етап життя та літературної творчості Івана Багряного періоду другої світової війни — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.okhtyrka.net/content/view/3207/106/>

¹¹ Шугай О. Іван Багряний, або Через терни Гетсиманського саду: роман-дослідження. — К.: Рада, 1996 — С. 439—440; Галкін О. «Голос Охтирщини» та його творці — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.okhtyrka.net/content/view/3763/106/>

від керівництва українською поліцією Харкова. За таких умов Онуфрик та інші мельниківські емісари залишили місто на початку березня 1942 р.¹²

Але діяч харківського осередку ОУН(м) і мовний редактор «Нової України» доцент Юрій Бойко-Блохін¹³, який не виїхав із Харкова, побував на урочистостях із приводу Шевченківських днів в Охтирці. У місцевому театрі він прочитав лекцію, в якій акцентував увагу на націоналістичних настроях у поезії Т. Шевченка («Гайдамаки», «Розрита могила», «Ще як були ми козаками», «Великий льох» тощо)¹⁴. Харківські мельниківці, що залишилися в місті, перейшли на підпільний стан. Керівництво органами цивільної влади в м. Харкові здобула група «традиційної української громадськості» згуртована навколо Володимира Доленка, з якою ОУН(м) була в тісній співпраці¹⁵. Хочеться відзначити, що слобожанці мало розумілися на відмінностях між мельниківцями й бандерівцями, оскільки майже нічого знали про історію та поточний стан їхніх організацій. Тому непоодинокими були випадки взаємодопомоги між харків'янами-мельниківцями і бандерівцями¹⁶.

Як запам'яталося О. Діденку, коли вістки про німецькі репресії проти націоналістів дісталися Охтирки, місцевий актив, зокрема редактор Яценко і художник Багрянний, став поводитися стримано, а німісцеві оунівці, в тому числі Ю. Бойко-Блохін, більше не з'являлися в Охтирці¹⁷. Німці наказали змінити заголовок газети «Голос Охтирщини». Для цього було виготовлене нове кліше без тризуба, а назва видання писалася німецькими літерами «Goloss Achtirschschini» і через тире «Stimme von Achtyrka». Після того

¹² Скоробогатов А. ОУН у Харкові за часів окупації. // Український історичний журнал — 1999 — № 6 — С. 87.

¹³ Рибальченко Р. Бойко Юрій Гаврилович // Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. — Вип. 30. — Переяслав-Хмельницький, 2012. — С. 130—131.

¹⁴ Шугай О. Іван Багрянний...—С. 440

¹⁵ Скоробогатов А. ОУН у Харкові за часів окупації... — С. 88.

¹⁶ Там само. — С. 85.

¹⁷ Шугай О. Іван Багрянний... -- С. 440.

І. Багряний залишив посаду ілюстратора в газеті* і перейшов на працю до театру¹⁸.

За даними сучасних дослідників, це сталося в грудні 1942 р. Але впадає в око занадто великий проміжок між весняним розгоном осередків ОУН(м) у Харкові й груднем 1942 р. — навряд чи новини про ті події так довго йшли б до містечка, яке лежить неподалік Харкова. Тож, певно, переформатування газети окупантами відбулося внаслідок більш недавніх подій. Так, невідомий член ОУН(б) в «Огляді відносини на ОСУЗ і ПдСУЗ під весну 1943» зафіксував масові арешти націоналістів у Харкові протягом жовтня — листопада 1942 р.¹⁹ Це підтверджується документами німецьких каральних органів. У донесенні СД (служби безпеки) із окупованих територій № 29 від 13 листопада 1942 р. ішлося про перестрілку і арешт німецькими органами 11 членів ОУН(б) та захоплення підпільної друкарні в Харкові 17 жовтня 1942 р.²⁰ Тому, вірогідніше, що саме про ці репресії нацистів проти націоналістів говорив О. Діденко, і результатом цього осіннього натиску окупантів на харківських бандерівців стали зміни в «Голосі Охтирщині».

О. Діденко також згадував, що Багряний дуже шкодував, що націоналістичний рух був швидко придушений, не встигнувши як слід розгорнутися. *«У бесідах він розкривався як прихильник ідеї самостійності і незалежності України»*²¹.

На 1942 р. припадає «знайомство» І. Багряного з бандерівцями. Часто про це пишуть так: *«У Харкові пов'язався з оунівським антинімецьким підпіллям фракції С.Бандери»*²². Однак, за даними краєзнавців, Багряний весь

* Правда, надалі час від часу надсилав до газети свої дописи.

¹⁸ Галкін О. «Голос Охтирщини» та його творці — [Електронний ресурс] — URL:

<http://www.okhtyrka.net/content/view/3763/106/>; Колодяжний М. Окупаційна газета в Охтирці — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.okhtyrka.net/content/view/3681/106/>.

¹⁹ Літопис УПА. Нова серія. — Т. 18. Діяльність ОУН та УПА на території Центрально-Східної та Південної України. — Київ — Торонто, 2011 — С. 394.

²⁰ Україна в Другій світовій війні в документах. Збірник німецьких архівних матеріалів (1941—1942). / упор. В. Косик — Т. 2: 1941—1942. — Львів, 1998 — С. 349.

²¹ Шугай О. Іван Багряний... — С. 440.

²² Штендера Є. Іван Багряний // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 26. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга четверта: Документи і спогади. — Торонто — Львів, 2001 — С. 296

час жив у Охтирці, зрідка наїжджаючи до Харкова на короткий час²³. Пропагандист і співробітник преси крайового проводу Південно-Східних українських земель (ПівдСУЗ) Микола Самійленко — ‘Лисий’ був один із тих членів ОУН(б), хто перші сконтактували з Багряним. У липні — серпні 1942 р. четверо націоналістів проводили похід за маршрутом Нижньодніпровськ (лівобережна частина м. Дніпропетровська) — Харків — Охтирка — Полтава, агітуючи населення за ОУН, закладаючи нові осередки тощо. *«В Охтирці, біля колишньої управи, ми провели зустріч з молоддю міста, що нагадувала мітинг. Нашу агітацію сприймали по-різному - кричали, навіть, "Чудаки!" Наприкінці я заспівав пісню "Ішов по лісу гайовий" і навчив ній місцевих хлопців. Перед тим ми домовились із місцевими членами ОУН, що вони участі в нашій акції не братимуть, щоб не "засвітити" себе.*

Ночували ми в колишніх військових казармах. Вони були порожніми, двері відчинені, тому й ми вирішили зупинитися там. Через якусь годину хтось постукав до нас у віконце. Відчинили. Зайшов високий, худорлявий чоловік у гумових чоботях і похідному одязі. Розговорилися. Той назвався; "Іван Багрянний"»²⁴. Нарікінці розмови, як запам’ятав Самійленко, Багрянний повідомив, «що збирається вирушати на Рівненщину, де створюється українська армія і що там його місце»²⁵. Забігаючи наперед, скажемо, що на Західну Україну Багрянний врешті-решт дістався, але тільки в жовтні 1943 р. і на Львівщину.

Може видатися дивним, що націоналістичну роботу в Охтирці здійснювали члени Організації, які прийшли з ПівдСУЗ, а не з Північно-Східних українських земель (ПСУЗ) з центром у Києві, до яких за організаційним поділом ОУН(б) відносилися Сумщина й Харківщина. Тим більше, що з січня по жовтень 1942 р. активно діяв Сумський обласний

²³ Галкін О. Правдиві факти про Івана Багряного — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.okhtyrka.net/content/view/1566/44/>

²⁴ Спогади Самійленка Миколи Омеляновича // Архів Центру досліджень визвольного руху (ЦДВР) — С. 3 — 4.

²⁵ Там само. — С. 4.

провід ОУН(б)²⁶. Утім, наявні публікації нічого не повідомляють про осередки, засновані цим проводом в Охтирці, хоча в інших районних центрах області (Конотоп, Лебедин, Краснопілля, Хотінь) достеменно відомо про існування районних проводів ОУН²⁷. В іншому великому місті Слобожанщини Харкові бандерівці теж не змогли заснувати потужну організаційну мережу. Причинами цього, були, по-перше, розгром німцями Середньої похідної групи М. Лемика, чиїм кінцевим пунктом був Харків. Відповідно, до міста змогла дійти тільки меншість активістів. По-друге, їм постійно заважали німецькі репресії. У кінці 1941 — на початку 1942 р. німецькі окупанти вислали з Харкова бл. 200 націоналістів-галичан. З липня 1942 р. залишки бандерівців діяли в місті нелегально. Через послаблення організаційної мережі в цій місцевості її вирішив підтримати кадрами крайовий провід ПівдСУЗ з центром у м. Дніпропетровську (провідник — Василь Кук)²⁸. Очевидно, саме тому перший відомий контакт І. Багряного з революційною ОУН стався саме з представниками сусіднього крайового проводу. Проте подробиці участі письменника в охтирському підпіллі ОУН(б) залишаються нез'ясованими.

У 1942 р. окупанти почали вивозити українців на примусові роботи до Німеччини. Іван Багряний і ще дехто зі штатних працівників редакції «Голосу Охтирщини» спільно з працівниками біржі праці намагалися в межах своїх сил перешкодити цьому. Вони підробляли бланки в картотеці для відправки молоді на німецьку каторгу. Картки були різного кольору і позначені літерами латинського алфавіту: А, В, С, D, Е, F. Перші три свідчили, що остарбайтери здорові і підлягають вивезенню. А, наприклад, літера Е (жовтого кольору) — що та чи інша людина дуже хвора, а отже, не здатна працювати. Тож Багряному доводилося більше виготовляти кліше карток з літерами Е та F, таємно друкувати їх, а вже біржовики вписували в них імена здорових підлітків, вилучивши перед тим картки з літерами А, В,

²⁶ Іванущенко Г. Семен Сапун — керівник підпілля ОУН на Сумщині. // Український визвольний рух — № 15 — Львів, 2011 — С. 215 — 228.

²⁷ Там само. — С. 224 — 225.

²⁸ Труш В. Діяльність ОУН(б) на Харківщині... — С. 107, 111—112.

С. Так було врятовано сотні мешканців Охтирки й довколишніх сіл²⁹. Деякі ще й зараз мешкають в Охтирці й поза нею і можуть засвідчити той ризикований факт³⁰. Не відомо, чи Багряний робив це на завдання ОУН(б) чи за покликом власного сумління, бо про деталі співробітництва з бандерівцями у рідному місті письменника поки що нічого не відомо. Проте, відкидати таку версію поспішати не слід.

Цікавим є спогад О. Діденка про відвідини редакції «Голосу Охтирщини» в лютому 1943 р. нібито дочки С. Петлюри Лесі: *«Помню еще, как он [Багряний — І. Б.] и Яценко брались собирать помощь посетившей редакцию дочери Петлюры. Небольшая женщина, в платке шерстяном, убором пальтишке, пробиралась на Запад перед зимним наступлением немцев, кажется из Харькова. — Дочь Петлюры, самого Петлюры,— восхищались они...»*³¹. Проте ким би не була та жінка, це була точно не Леся Петлюра, адже вона померла ще в 1941 р. від сухот у Франції³².

Під час Третьої битви за Харків (19 лютого — 14 березня 1943 р.) Охтирку на короткий час захопила Червона армія. Антоніна Зосимова, перша дружина письменника, згадувала, що Багряного тоді призвали до війська. Але ешелон з новобранцями під Конотопом потрапив під німецьке бомбардування, і всі, хто вцілів, повернулися додому. Після повернення Багряного арештував чи то НКВС, чи то СМЕРШ. Його кудись возили, допитували, імітували розстріл (згадаймо такі самі дії над Максимом Колотом у романі Багряного «Людина біжить над прірвою»), поки врешті-решт, не витримавши моральних тортур, він не втік. Багряний переховувався до тих пір, поки внаслідок німецького контрнаступу радянські війська не

²⁹ Попільнюх М. Охтирський етап життя та літературної творчості Івана Багряного періоду другої світової війни — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.okhtyrka.net/content/view/3207/106/>; Галкін О. «Голос Охтирщини» та його творчі — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.okhtyrka.net/content/view/3763/106/>

³⁰ Галкін О. «Голос Охтирщини» та його творчі — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.okhtyrka.net/content/view/3763/106/>

³¹ Шугай О. Іван Багряний... — С. 443.

³² Москалець О. Повернуто спадщину Лесі Петлюри // День — № 17 — 2 лютого, 2012 — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/taym-aut/povernuto-spadshchinu-lesii-petlyuri>

полишили Охтирку і Слобожанщину³³. Землячка Багряного Софія Бондар (1905 р. н., свідчення записані 1990 р.) підтвердила цей епізод з життя письменника: *«Німці хотіли розстріляти, а наскочили свої — схопили, заперли в комору, то він якось видерся і мусив утекти. У річці пересидів, застудився. Я сама давала йому розтирання від простуди»*³⁴.

В Охтирці Багряний перебував до початку нового наступу радянських військ. О. Діденко стверджував, що Багряний залишив Охтирку в липні 1943 р.³⁵. У нарисі М. Попільнюха мова йде про те, що Багряний поїхав у серпні*. З його праці довідуємось про статтю Багряного в № 56 «Голосі Охтирщини» датованому 9 липня 1943 р. Відомо й про дату виходу останнього номеру часопису — 8 серпня. Того ж дня частини 27 армії генерал-лейтенанта Трофименка наблизилися до Охтирки і 11 серпня атакували її. Бої за місто точилися до 25 серпня³⁶. Можемо сказати напевно, що Багряний подався на Захід до того, як почались бойові дії за місто. Отож, І. Багряний покинув малу батьківщину в другій половині липня — на початку серпня 1943 р.

Письменник мусив залишити свою родину: дружину Антоніну, дітей Бориса й Наталку. Попри нестерпний біль розлуки, вони розуміли, що після всього, що пережив їхній чоловік і батько, — був репресований до війни, перебував на окупованій території, співробітничав з націоналістами, утік з-під арешту — нормального життя після повернення радянської влади йому не було б.

³³ Шугай О. Іван Багряний, або Через терни Гетсиманського саду: роман-дослідження. — К.: Рада, 1996 — С. 58.

³⁴ Там само. — С. 49.

³⁵ Там само. — С. 443.

* У статті О. Зотикова читаємо, що *«Багряний подався до Києва і далі на Захід, коли Охтирку вже 2-й місяць займали радянські війська»*. А абзацом вище написано, що *«Малий Борис пробув при батькові проміжок від його звільнення до березня 1943»*. Очевидно, автор публікації сплутав тимчасове визволення Охтирки радянськими військами в лютому — березні 1943 р. з остаточним — у серпні того ж року. Після відступу Червоної армії в березні Багряний перебував у Охтирці до серпня 1943 р. (Зотиков О. Сад Гетсиманський для Тигролова // Україна молода — № 180 — 2006 — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/766/316/27863/>).

³⁶ Калюжная Н. Освобождение Ахтырки. Август 1943-й — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.okhtyrka.net/content/view/2849/106/>

Письменник Д. Нитченко зберіг спогади Лідії Гаєвської, яка зустрічалась із Багряним у Києві в 1943 р. З Охтирки до Києва він прямував пішки через м. Зіньків Полтавської обл., іноді ловлячи попутки. У столиці України письменник з'явився в серпні 1943 р³⁷. Там Іван Багряний відвідав свого друга письменника Григорія Костюка: *«Ми роздяглись. Беручи від нього його товстелезне і важке пальто, питаю:*

– *Куди ти так капітально вирядився?*

– *Куди? — у волинські ліси. Далі нам іти нікуди [...]*

*Я тоді ще не знав, що він уже якоюсь мірою був пов'язаний з оунівським антинімецьким підпіллям»*³⁸.

За спогадами Л. Гаєвської, вона зустріла Багряного на київському вокзалі під час посадки на потяг, який вирушав на Захід в той час, як *«Червона армія давно вже захопила і Охтирку, й Зіньків та Полтаву, її війська наближались до Києва»*³⁹. Із Зінькова нацистів остаточно вигнали 6 вересня 1943 р, з Полтави — 23 вересня 1943 р. Тому можна зробити висновок, що до Львова Багряний вирушив десь на початку жовтня 1943 р.

По прибутті до Львова, в першій декаді жовтня 1943 р. в Літературно-мистецькому клубі І. Багряний виступав із доповіддю *«У большевицьких тюрмах»*⁴⁰. Далі деякий час письменник перебував у Моршині на лікуванні в санаторії. Симпатик ОУН(м), теж літератор, А. Любченко, що в той час там проживав, 11 жовтня 1943 р. зробив запис у своєму щоденнику: *«Дедалі більше приїздить до Моршина евакуйованих...Іван Багряний з Охтирки (і дружину й дітей покинув там — чому?)»*⁴¹.

Член ОУН(м) Зенон Городиський писав, що саме тоді, восени 1943 р. він уперше познайомився з Іваном Багряним у конторі «Відділу праці й опіки над робітниками» Українського центрального комітету у Львові. Той збирався поїхати в гори *«в сторону Самбірщини з наміром там осісти і*

³⁷ Шугай О. Іван Багряний... — С. 445.

³⁸ Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади у двох книгах. Книга перша. — К.: «Смолоскип», 2008. — С. 248 — 249.

³⁹ Шугай О. Іван Багряний... — С. 447.

⁴⁰ Наші дні. — 1943. — Ч. 10. — жовтень. — С. 16.

⁴¹ Щоденник Аркадія Любченка. — Львів — Нью-Йорк 1999 — С. 173.

одержати працю», щоб «працювати над деякими літературними задумами», тож йому потрібна була довідка від легальної установи. Скоріше за все, «літературними задумами» Багряного була ідея написання повісті «Тигролови», а тоді відповідною локацією була не Самбірщина, а Стрийщина — саме Моршин⁴². Хоча на Самбірщині письменник згодом бував неодноразово.

На Львівщині Багрянний відновив зв'язки з бандерівським підпіллям. Йому вже було відомо про боротьбу підрозділів УПА: «...мені дуже імпонували чутки про українську національну партизанку, про «ліс», і вся моя увага заабсорбувалась [була поглинута — І. Б.] тим, як би до того «лісу» добратися», але «мої друзі з націоналістичного підпілля, з якими (з деким) я встиг познайомитись тут, а декого знав ще «з дому», нічим не могли мені допомогти»⁴³. Одним із нових друзів письменника був Кирило Осьмак — член ОУН(б), майбутній Президент Української головної визвольної ради (УГВР), з яким він познайомився в моршинському санаторії⁴⁴.

Спокійне моршинське життя тривало не дуже довго — 18 листопада 1943 р. Гестапо заарештувало Любченка і шукало за Багрянним. Той мусив переховуватись на конспіративній оселі інженера Барткова. Там він за два тижні написав свою визначну пригодницьку повість «Тигролови». Відповідно, робота на «Тигроловами» була закінчена другого грудня, наступного дня Багрянний написав «Казку про Лелек і Павлика-мандрівника», а на світанку четвертого числа, «на шістнадцятий день мого ув'язнення», вирушив до Львова. У великому місті загубитися від переслідування було простіше, ніж у маленьку містечку, де всі одне одного знають⁴⁵.

Тепер головним завданням було зробити з рукопису «Тигроловів» машинопис. Це довелося здійснювати знову на конспіративних квартирах ОУН(б) уночі. На першій такій квартирі, «у одній випадково знайомій

⁴² Городиський З. Мої ранні зустрічі із сл. п. Іваном Багрянним // Самостійна Україна — 1988 — Ч. 2. (427) — квітень — червень — С. 58—59.

⁴³ Багрянний І. Народження книги // Багрянний І. Вибрані твори. — К.:Смолоскип, 2006. — С. 482.

⁴⁴ Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 41. Президент УГВР Кирило Осьмак — Торонто — Львів, 2004. — С. 307—309.

⁴⁵ Багрянний І. Народження книги... — С. 483—484, 489—491.

націоналістки-бандерівки, пані К.М-н.», Багряний познайомився з Йосипом Позичанюком — ‘Євшан’, ‘Шаблюк’, ‘Шугай’ — провідним працівником Головного осередку пропаганди (ГОСП) ОУН, редактором підпільних видань родом із Вінниччини, який залучив Багряного до співпраці в галузі пропаганди ОУН. Загалом, передрукувати рукопис зайняло 12 днів: 10 — власноруч Багряним і два — знайомою друкаркою. Тому готовий машинопис письменник мав на руках 16 грудня 1943 р. Тоді один примірник Багряний відіслав на літературний конкурс, що тоді був оголошений «Українським видавництвом», а другий — в журнал «Вечірня година»⁴⁶. У той час він устиг ще виступити на вечорі сучасних поетів в Літературно-мистецькому клубі⁴⁷. Після цього Багряний на деякий час перейшов у підпілля.

Нарешті здійснилася мрія письменника побувати в «лісі», тобто в розташуванні загонів УПА: *«Поки моя книга робила початкові кроки, так би мовити, здобувала собі якесь місце на світі білому, я встиг з'їздити з транспортом медикаментів на Волинь, в УПА. Причому мушу тут сказати, що це було взагалі божевільне підприємство і божевільне було моє поступовання, що взяв у тому участь...Божевільність та зухвалість підприємства полягала в тім, що транспорт споряджався серед білого дня на Сикстуській вулиці [нині — вул. Дорошенка — І. Б.] і шансів на те, що він щасливо рушить з місця, було яких десять, а решта була за те, що все тут же і скінчиться, а учасники будуть перевішані на цій же вулиці. Перед тим могло ще бути трохи побитого скла, а може ще трохи продірявлених нацистських голів. Друга половина божевільності цього підприємства полягала в тім, що, поминаючи можливість кожночасної сутички з німцями, транспорт ішов на Волинь через територію низки польських сіл, збурених відплатною акцією, і треба було великого щастя та великої відваги, щоб крізь них дістатися до мети цілими»⁴⁸.*

⁴⁶ Багряний І. Народження книги... — С. 491—493.

⁴⁷ Шугай О. Іван Багряний... — С. 466

⁴⁸ Багряний І. Народження книги... — С. 493 — 494.

Багряний повернувся з Волині до Львова не пізніше 11 січня 1944 р., про що свідчить датована цим числом автобіографія, написана в цьому місті⁴⁹. Де ж конкретно на Волині був письменник протягом 16.12.1943 — 11.01.1944? У його творчому доробку є поема «Гуляйполе», підписана «січень 1944 р., Тернопіль». Тож, найімовірніше, упівський транспорт зі Львова ішов у північні райони Тернопільської обл. (Шумський, Кременецький, Збаразький, Лановецький), що були частиною військової округи (ВО) УПА «Богун» і етнографічно відносяться до Волині. Звідти Багряному зручно було повертатися до Львова через Тернопіль. Про очікування транспорту зі Львова писав у звіті за грудень 1943 р. і працівник штабу ВО «Богун»⁵⁰.

5 лютого 1944 р. Багряний знову виступав у Літературно-мистецькому клубі Львова. Він читав доповідь «Україна біля Тихого океану» про наших земляків, які населяли російський Далекий Схід⁵¹. У тих краях Багряний був на засланні в 30-х рр., тож його досвід і враження лягли в основу цієї лекції, що потім була надрукована в «Краківських вістях»⁵².

Сам письменник згодом назвав своє наступне місцеперебування: *«Змінюючи часто місце мешкання, я нарешті перенісся до Турки. В Турці мене і знайшло видання «Вечірньої години» — «Звіролови»⁵³. Турка — це гірське містечко на Львівщині. Відповідне число журналу «Вечірня година» датоване лютим — березнем 1944 р. До слова, товариш Багряного Павло Шинкар, що бачив його перед тим у Львові, так відтворив їхню зустріч на вокзалі:*

«Я підійшов до нього, привітавшись, питаю:

⁴⁹ Багряний І. Автобіографія / передм. С.А. Шальченка, Р.Я. Пирога // Слово і Час. — 1994. — № 2. — С. 5—8.

⁵⁰ Літопис УПА. Нова серія. — Т. 2. Волинь і Полісся: УПА та запілля: 1943 — 1944. Документи і матеріали — Київ — Торонто, 1999 — С. 345.

⁵¹ Роздольська І. Іван Багряний. УСЕ для школи. Українська література. 11 клас. — Львів — Київ: Всеуито, 2001. — Вип. 3. — С. 12—13.

⁵² Багряний І. Українці біля Тихого океану [на Далекому Сході] // Краківські Вісті (щ). — 1944. — № 40/43 (1073/1076). — 25—29 лют. — С. 3-4; № 476 (1080). — 4 берез. — С. 3; № 49 (1082). — 7 берез. — С. 3. Сучасне видання див.: Багряний І. Вибрані твори. — Т. 2. — К.: Юніверс, 2006. — С. 675 — 702.

⁵³ Багряний І. Народження книги... — С. 494.

— Ви, Іване Павловичу, на когось чекаєте?

Він відповів:

— Чекаю на потяг.

— Кудись хочете їхати?

— Хочу виїхати зовсім зі Львова.

[...]

— Та хіба у вас ніяких речей немає й не було?

Він усміхнувся й каже:

— Ваше визначення точне — немає й не було. Та й пощо мені якісь речі? Найбільшою річчю в людини — то сама людина. Я, як бачите, є. Значить, найголовніше збереглося. Їду в Турку. Там, може, буде веселіше.[...]»⁵⁴

«На провесні я зустрівся з Аркадієм Любченком після виходу його з в'язниці. Ми зустрілись у Львівському шпиталі», — згадував далі Багрянний⁵⁵. Зважаючи на те, що А. Любченко лежав у лікарні з 4 лютого по 7 березня 1944 р., Багрянний міг відвідувати його перших числах березня⁵⁶.

Тим часом, 20 березня 1944 р. «Тигролови» здобули перемогу на літературному конкурсі, поділивши приз із твором Т. Осьмачки «Старший боярин»⁵⁷. «Цю нагороду ми й «пропили» з Йосипом Позичанюком... при черговій нашій появі у Львові», — писав про це Іван Багрянний⁵⁸. Святкування перемоги проходило на квартирі прихильника ОУН(б) Юрія Стефаніка, одного із синів класика української літератури. Самого Стефаніка на квартирі не було. Як виявилось згодом, то був останній раз, коли Багрянний бачився з Позичанюком⁵⁹.

Підпільне життя з бандерівцями було сповнене ризику, особливо у Львові, який кишів агентами Гестапо і німецькими військовими, що шукали

⁵⁴ П. Шинкар. Іван Павлович Багрянний як Людина // Українські вісті — 1968 — 25 серпня — 1 вересня — Ч. 35. Цит. за: Шугай О. Іван Багрянний ... — С. 466-467.

⁵⁵ Багрянний І. Народження книги... — С. 496.

⁵⁶ Щоденник Аркадія Любченка... — С. 187, 194.

⁵⁷ Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади у двох книгах. Книга друга. — К.: «Смолоскип», 2008. — С. 109.

⁵⁸ Багрянний І. Народження книги..... — С. 494.

⁵⁹ Там само. — С. 495.

членів за «нелегальних організацій». Один такий епізод, що змусив чимало понервувати його учасників, яскраво змалював Іван Багряний: *«Якось ми ночували в домі одного львівського купця. Просто нам не було де переночувати, і ми скористалися знайомством однієї людини. В Позичанюка була валіза, досить тяжка, але не велика. У мене тільки цератова течка. Повечеряли, і господарі вклялися спати. Ми теж збиралися до сну, як раптом на вулиці зчинився галас і стрілянина. Господарі посхоплювались перелякано, і заметушилися в смертельній тузі. Це напевно була гестапівська ревізія помешкань даного кварталу, чи облава, знову ж таки пов'язана з ревізією помешкань, як звичайно водилося. І от перспектива, що в хаті буде виявлено чужих людей без поліційного на те дозволу, увігнала господарів у непритомний переляк. Позичанюк був зовсім спокійний. Він стояв лицем до вікна, що виходило у двір (але було зачинене), і пильно дивився в нього, ніби щось справді бачив. Лише руки йому, закладеш за спину, тремтіли. Він їх стискав з усієї сили, а вони таки тремтіли. Я дивився на ті руки і читав по них, який жах у душі цієї людини товчеться. І було мені трохи незручно за нього. Хоч самому мені страшнуvато теж, але особливих причин аж до такого переляку я не бачив. Навіть при самому найгіршому. Все це тривало, мабуть, небагато хвилин, той галас і стрілянина на вулиці. Довше тривало тягуче чекання наше на влом непроханих. Але гості не вломлювались. Поволі руки в Позичанюка перестали дрижати. Діти господаря, які теж були пробудились, знову уклалися спати. Нічого не сталося. Господарі пішли до себе і теж вляглися. Позичанюк одвернувся од вікна і посміхнувся до мене, підморгнувши на ту половину помешкання, де притихли діти й господарі. Руки його вже не тремтіли. Він постояв якусь мить, дослухаючись, знову посміхнувся і знову підморгнув, ніби глузливо. Мені було трохи незручно, що ж ти, чоловіче, посміхаєшся, коли сам ти такий боягуз? Він ніби прочитав мої думки,— все з тією ж посмішкою взяв свою валізу, поставив її на стілець і відімкнув... У валізі було помежи шматтям кілька гранат, кілька пістолів, література... І знову закрив валізу.*

— Гм. Ну що б же ми робили в разі чого? — спитав я, зрозумівши і без того, в чому річ.

— В тім-то й вся проблема... Родина з малими дітьми — це тобі не ліс...

От чого в чоловіка тремтіли руки. Це людина з колосальною витримкою. Інший, піддавшись жахові і згубивши невтримність, вже наробив би дурниць, і на другий день плакала би ціла вулиця. Ця зброя призначена була зовсім не для бою в хаті знайомих, а на подарунок товаришам у лісі. Але якби її знайшли — то вигинуло би тут багато народу. А ще більше вигинуло би, якби її ужити. Це справді був іспит характеру, совісті і ясності думки.

Другого дня, коли ми були вже під Миколаєвим і коли подарунок дістався вже за призначенням, Позичанюк признався, що це була найдурніша пригода в його житті, та що він зробив велику дурницю, взявся перетранспортовувати те залізниччя. Ніби не було інших способів його доставити»⁶⁰.

Очевидно, цей випадок стався до останньої зустрічі Багряного з Позичанюком на квартирі Стефаніка, коли вони відзначали перемогу твору Багряного на конкурсі. З наведеного вище уривку дізнаємося, що вони були в м. Миколаєві Львівської обл.

Тоді ж, у Львові в березні 1944 р., Багрянний повідомив свого друга Г. Костюка: «Фронт наближається. Цими днями я їду в Карпати... Багрянний читав щойно написану поему «Гуляй-Поле» (пізніше я довідався, що він написав її в Тернополі у січні 1944 р.)»⁶¹. Багрянний віддав Костюку рукописи своїх творів на зберігання, попрощавшись і пообіцявши врешті-решт зустрітись.

Член ОУН(б) Є. Штендера, що після війни досліджував історію визвольного руху, писав, що «коли фронт підкотився під Тернопіль і Броди,

⁶⁰ Шугай О. Іван Багрянний... — С. 463—464.

⁶¹ Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади у двох книгах. Книга перша. — К.: «Смолоскип», 2008. — С. 251—252.

переїхав на Підкарпаття, де був в кількох містечках, а найдовше у Стрию»⁶². Це мало статися у квітні 1944 р., бо німці залишили Тернопіль 15 квітня. Зберігся лист Івана Багряного до Дмитра Нитченка, написаний у квітні 1944 р. Зворотна адресу була вказана як: Турка, повіт Самбір, Український допомоговий комітет⁶³. Можливо Стрий письменник відвідав, їдучи до Турки. Судячи з наявних даних, з квітня 1944 р. Іван Багрянний мешкав на Прикарпатті аж до самого виїзду за кордон⁶⁴. В. Гришко писав, що *«коли вже весною 1944 р. я знову опинився у Львові, Багрянний десь, казали тоді, перебував на теренах, підвладних УПА, де працював для упівсько-оунівської пропаганди»*⁶⁵.

Кілька слів про працю І. Багряного в галузі пропаганди ОУН і УПА. Він малював карикатури, писав вірші, пісні, листівки антифашистського й антирадянського змісту. Одна з таких, як можна ствердити, адресувалася до червоноармійців, решта доробку досі не ідентифікована. *«Я сам писав для пропаганди цієї ідеї [спільного фронту поневолених народів — І.Б.] відозви УПА до радянських вояків різних національностей такого змісту, якого я ні в чому по суті не змінив би в них і тепер...»*, — визнавав Багрянний після війни⁶⁶. Можливо, написані в 1944 р. в Карпатах сатиричні поезії «Ода до Сталіна» і «Вінок сонетів», у якому поет викривав своїх колег по перу, що поставили свій талант на службу більшовицькому режиму, і були створені в рамках пропагандистського забезпечення ОУН і УПА.

На додачу, Багрянний заочно вступив у полеміку із головним ідеологом українського націоналізму Дмитром Донцовим, який розкритикував постанови Третього Надзвичайного Великого збору ОУН, де було засвідчено демократизацію ідеології ОУН. Донцов написав гострий памфлет, називаючи положення нової програми зрадою українського націоналізму, ухилом у бік

⁶² Штендера Є. Іван Багрянний... — С. 297.

⁶³ Нитченко Д. Листи письменників. — Мельборн: видавництво «Ластівка», 1992 — С. 6—7.

⁶⁴ Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади у двох книгах. Книга друга. — К.: Смолоскип, 2008. — С. 182.

⁶⁵ Гришко В. «Під Бандерою» і з Багрянним... — С. 230—231.

⁶⁶ Там само. — С. 360.

більшовизму, і передав його до Проводу ОУН. Стаття І. Багряного була відповіддю на цю критику. Проте, обидва документи не були опубліковані⁶⁷.

Наступною віхою співпраці Івана Багряного з націоналістичним підпіллям було співробітництво із Українською головною визвольною радою (УГВР). УГВР було створено на I Великому зборі 11—15 липня 1944 р. в Карпатах, у с. Сприня Самбірського району Львівської області, тобто в тих краях, де мав перебувати Багрянний. Дуже часто, ґрунтуючись на свідченнях діяча УГВР Л. Шанковського, біографи письменника пишуть, що він нібито першим подав меморандум на ім'я Голови Бюро Проводу ОУН і Головного командира УПА Р. Шухевича з вимогою (!) створити надпартійне верховне керівництво визвольною боротьбою⁶⁸. З іншого боку, сам Багрянний натякав на свою участь у підготовці програмових матеріалів для УГВР, коли вони з Й. Позичанюком жили на квартирі Ю. Стефаніка: *«Крім укладання пісень та деяких пропагандивних матеріалів, а головне — деяких проектів до деяких пізніших «великих» утворів, що сьогодні навіть забули, як і завдяки чому вони на світ народилися [виділення наше — І. Б]...»*⁶⁹. До того ж, є пряме свідчення Багряного, що в 1944 р. *«від провідного центру бандерівської ОУН у Галичині «ангажував» його в справу творення УГВР»* член Ініціативного комітету для створення УГВР Василь Охримович⁷⁰.

Проте версія про авторство Багряного ідеї УГВР і меморандум з усіх точок зору видається неправдоподібною. Особа Р. Шухевича як найвищого керівника повстанської боротьбою в Україні була глибоко законспірованою: широкий загал його підлеглих не знав його справжнього імені й місця перебування. Зв'язок теж не був простим і здійснювався таємними підпільними каналами. Звідки І. Багряному було знати, кому й куди спрямовувати свій меморандум? Тим паче, що жодної конкретної посади в підпіллі ОУН(б) він не посідав, а був лише симпатиком, отже навряд чи

⁶⁷ Штендера Є. Іван Багрянний... — С. 298.

⁶⁸ Шанковський Л. Ініціативний комітет для створення УГВР (документальний спогад сучасника) — Нью-Йорк — 1985 — С. 10—11

⁶⁹ Багрянний І. Народження книги..... — С. 495—496.

⁷⁰ Гришко В. «Під Бандерою» і з Багряним... — С. 443.

втаємниченим у всі аспекти внутрішньоорганізаційних стосунків^{*}. Зрештою, інший член УГВР Дарія Ребет заперечувала причетність І. Багряного до створення «Платформи» УГВР і підготовки Великого збору цієї організації⁷¹.

І сучасні дослідження обставини виникнення УГВР цього не підтверджують. Відомо, що перші ідеї такого керівного органу висловлювалися ще в 1942 р. майбутнім президентом УГВР К. Осьмаком. До того ж, прототипи такої Ради траплялися в документах Головного військового штабу УПА в 1943 р. Жодних даних про хоч якусь суттєву участь Івана Багряного в розробці УГВР у дослідників немає⁷².

У чому ж тоді річ? Л. Шанковський (як і Д. Ребет), після війни увійшов до групи опозиції С. Бандері і його прихильникам, які прагнули повернути ідеологію Закордонних частин (ЗЧ) ОУН на довоєнний ґрунт — у бік консервації. Це, зрештою, призвело в 1959 р. до другого розколу в ОУН(б): на ЗЧ ОУН і ОУН за кордоном, що була тісно пов'язана із Закордонним представництвом (ЗП) УГВР. Ці організації критикували одна одну і прагнули довести правоту передусім власних позицій. Тому, найімовірніше, ім'я Івана Багряного з огляду на походження зі східних земель України, талант письменника і публіциста, популярність на еміграції, було вигідне середовищу ЗП УГВР для підвищення авторитету опозиціонерів перед ортодоксальними бандерівцями. Тим більше, що сам Іван Павлович, як ми покажемо далі, емігрував саме із делегацією ЗП УГВР. Можливо, Й. Позичанюк давав читати йому якісь попередні матеріали, проекти з підготовки до утворення УГВР, а Багрянний висловлював свої пропозиції з цього приводу, однак підстав вважати його «батьком» верховного органу керівництва визвольною боротьбою в Україні немає.

* Твердження Л. Шанковського про те, що І. Багрянний був працівником ГОСП поки не підтверджене альтернативними джерелами, оскільки серед відомих працівників цього підрозділу Багряного немає (Інформація від історика В. Мороза (Київ)).

⁷¹ Ребет Д. Про народження і не змарноване буття УГВР// Сучасність. — 1965 — Ч. 1 — С. 188.

⁷² Див.: Мороз В. До початків діяльності Української Головної Визвольної Ради // Український визвольний рух. — № 10 — Львів, 2007 — С. 213—221.

Утім, Л. Шанковський писав, що Багрянному видали мандат на участь у Великому зборі (ВЗ) УГВР 11—15 липня 1944 р. у с. Сприня, на якому він був відсутній «з приводу воєнних подій»⁷³. Між іншим, згаданий автор твердив, що проти надання мандату виступала Служба безпеки ОУН. *«Хоч він докладно оповів своєму зверхникові про свій побут під більшовиками в Харкові [Охтирці — І. Б.], до нього зголосився якийсь молодик з СБ, щоб перевести слідство. Пізніше письменник не без обурення оповідав, що цей молодик уважав, що його арештувало НКВД й “перевербувало” на свого агента»*⁷⁴. Повторним голосування на рівні Проводу, мандат Багрянному все ж таки видали.

За версією Є. Штендери, на час проведення збору Багрянний був у Стрию⁷⁵. Отже, якщо Багрянного не було на зборі УГВР у Сприні, то, правдоподібніше за все, він фізично там не міг бути, інакше б йому не давали мандата і не включали б у делегацію ЗП УГВР*. Відповідно, версія про Стрий як місцезнаходження І. Багрянного під час ВЗ УГВР, має підстави, а «воєнні події», що перешкодили йому, могли бути німецькими військовими частинами, які скупчувалися в цих місцях в очікуванні радянського наступу, що розпочався 22 липня 1944 р.

Керівництво УГВР вирішило відрядити частину членів Ради за кордон, аби ті інформували світову громадськість про визвольні змагання українців і шукали союзників для УПА. На Захід виїхало її Закордонне представництво сформоване із членів генерального секретаріату закордонних справ УГВР, підсиленого референтурою зовнішніх зв'язків Проводу ОУН (Микола Лебедь — голова, Іван Гриньох, Дарія Ребет, Мирослав Прокоп, Василь Охримович,

⁷³ Шанковський Л. Ініціативний комітет для створення ... — С. 91

⁷⁴ Цит. за: Штендера Є. Іван Багрянний... — С. 291; Шанковський Л. Ініціативний комітет для створення УГВР... — С. 12.

⁷⁵ Штендера Є. Іван Багрянний... — С. 298.

* У розмові з членом ОУН(б) В.Гришком у 1948 р. Багрянний казав, що «я вже не зміг брати особистої участі» у Великому зборі УГВР. (Гришко В. «Під Бандерою» і з Багрянним... — С. 361.). Хоча в полеміці з членом ЗЧ ОУН П. Мірчком у 1950 р. він заявив, що його «не пустили до УГВР, бо...не був членом ОУН» (Чи революційна ОУН залишиться в УНРаді? // Гомін України — 1950 — Ч. 12 (47) — 25 березня — С. 2).

Василь Мудрий, Зенон Пеленський, Ввасиль Потішко, Павло Турула, Петро Чуйко, Лев Шанковський та ін.)⁷⁶.

У кінці липня 1944 р.^{*} зв'язковий ЗП УГВР М. Дейчаківський зустрів Багряного разом із іншими членами ЗП у с. Верхній Лужок Самбірського району Львівської обл. Тоді група готувалася до еміграції, маючи намір здійснити це на двох легкових і одному вантажному автомобілі. *«На другий день ми навантажилися на авта і група подалась через Турку на Захід... Аж через кілька днів ми якось дізналися, що ця група — це Закордонне представництво УГВР, яке очолює М. Лебедь... Надвечір ми приїхали і отаборилися в Команчі [нині — Сяніцьський повіт, Підкарпатське воєводство, Польща — І.Б.], серед чудових Карпатських гір, де день чи два провели над бистрою гірською річкою»⁷⁷. Далі група рушила Лемківщиною, до м. Криниці, а відтак — с. Злоцького, де затрималася на два тижні, після чого делегація подалася до м. Пряшева у Словаччині⁷⁸.*

У серпні 1944 р. місія ЗП УГВР дісталася до м. Братислави — столиці формально незалежної Словаччини, де «угавеєрівців» прийняв письменник Леонід Мосендз (до речі, дійсний член ОУН в 1929 — 1930 рр., згодом активний прихильник). За твердженням М. Лебеда, Багрянний приїхав на кілька днів пізніше за інших⁷⁹. Станом на 15 серпня він був уже там, про що свідчить написаний *«в партизанці в Карпатах»* цикл «Вінок сонетів», передрукований у братиславському українському часописі «Нова доба» за це число⁸⁰. У словацькій столиці він з іншими «угавеєрівцями» спершу жив у передмісті Нова Доба, по вул. Достоєвського (Dostojevského rad), 116 і працював за своїм фахом — малював на замовлення. Крім цього, згідно із власними свідченнями письменника, працював на фірмі з переробки коріння

⁷⁶ Шанковський Л. Ініціативний комітет для створення УГВР... — С. 87.

^{*} Сам Дейчаківський писав про кінець червня, але це помилка, бо делегація ЗП УГВР не могла виїхати на Захід раніше, ніж відбувся ВЗ УГВР.

⁷⁷ Дейчаківський М. На визвольних стежках Європи. — К., 1997 — [Електронний ресурс] — URL: <http://exlibris.org.ua/muk/r02.html>

⁷⁸ Там само.

⁷⁹ Лебедь М. Зовнішньополітична діяльність... — С. 126.

⁸⁰ Шугай О. Іван Багрянний... — С. 468.

для кулінарії «Seva» і «як художник на іншому виноробному підприємстві»⁸¹. Його сусідами по оселі були старшина для особливих доручень Євген Татура — ‘Роман Петренко’, ‘Юрко’, головний фінансовий референт УГВР Зиновій Марцюк — ‘Улас’, старшина УПА Іван Бутковський — ‘Гуцул’ і член ОУН (б) Михайло Леbedь — ‘Медвідь’. Зокрема таке враження про Багряного залишив Є. Татура: *«Перейшов на інше приміщення письменник Іван Багряний. Для заробітку він зайнявся малюванням портретів і досить добре заробляв. Треба сказати, що він був непересічний маляр, добрий портретист. Замовила тоді в нього портрет стара російська революціонерка — соціалістка Брешко-Брешковська* , з чого він був дуже вдоволений. Ми досить добре зживались з собою і я до нього заходив. Згодом він запропонував мені перейти до нього жити, що я й зробив... Іван Багряний вирізнявся в цій братиславській групі. Був інтелігентний, начитаний, ідеологічно незалежний, що проявляв у безкінечних дискусіях з людьми з середовища ОУН, хоч на еміграцію вийшов з цим середовищем»⁸².*

Як член делегації ЗП УГВР Іван Багряний був на переговорах із представниками Всеукраїнської національної ради (ВУНР) про об’єднання цих двох організацій в єдиний надпартійний центр керівництва визвольною боротьбою в Україні. ВУНР складалася з мельниківців і їх прихильників і була створена шляхом об’єднання у 22 квітня 1944 р. у Львові київської (голова — Микола Величківський) і львівської (Андрей Шептицький) Українських національних рад — громадсько-політичних утворень, що легально існували в 1941-1942 рр. а також Центральної Народної Ради Карпатської України (Юліан Ревай)⁸³. У Братиславі «угавеєрівці» застали мельниківців, які агітували українську діаспору за ВУНР як «верховну владу

⁸¹ Шугай О. Іван Багряний... — С. 472; Череватенко Л. Іван Багряний. Биографические данные // Зеркало недели — 1996 — № 31 — 2 августа — [Електронний ресурс] — URL: http://gazeta.zn.ua/CULTURE/ivan_bagryanyy.html; Дейчаківський М. На визвольних стежках Європи. — К., 1997 — [Електронний ресурс] — URL: <http://exlibris.org.ua/muk/r02.html>

* Якщо мова йде про відому діячку партії есерів Катерину Брешко-Брешковську, то вона померла у 1934 р. в Празі. Тому, чий портрет малював І.Багряний залишається загадкою.

⁸² Літопис Української Повстанської Армії . — Т. 27. Петренко Роман («Юрко», «Омелько») За Україну за її волю (спогади). — Торонто — Львів, 1997. — С. 222—225.

⁸³ Городиський З. Українська Національна Рада... — С. 108.

українського народу». УГВР теж вважала себе найвищим представництвом «воюючої України», тому націоналісти обох таборів вирішили сісти за стіл переговорів, щоб урегулювати цю суперечність.

Перша їхня зустріч відбулася 2 вересня 1944 р. в кав'ярні готелю «Регіна». УГВР представляли Іван Багряний і Євген Врецьона, ВУНР — Зенон Городиський і Юліан Ревай. Наступні зустрічі «підготовчого характеру» мали місце 9 і 17 вересня, на яких обидві сторони підтвердили взаємне прагнення до об'єднання, назвали прізвища представників і їх повноваження⁸⁴.

На 25 вересня була запланована чергова зустріч, де ВУНР і ЗП УГВР повинні були представити свої пропозиції щодо бази і форми об'єднання. Але, за свідченням З. Городиського, представники УГВР прийшли без будь-яких пропозицій. Тоді делегація ВУНР передала для обговорення свої, однак Є. Врецьона відкинув такий варіант і зажадав входження ВУНР в УГВР⁸⁵. Мельниківець Я. Гайвас стверджував, що *«представники УГВР, зокрема Іван Багряний, виступили дуже непримиримо»*⁸⁶. Але зовсім протилежне враження про Багряного склалося в безпосереднього учасника перемовин З. Городиського: *«Позиція другого представника ЗП УГВР письменника Івана Багряного, співробітника головного осередку пропаганди ОУН СД, була дуже лояльна. У своїх виступах він наголошував на потребі виробити чітку позицію майбутньої об'єднаної політичної репрезентації в ділянці національно-соціальної та економічної програми і хоча віддавав перевагу більш конкретним позиціям УГВР над "Платформою" і "Декларацією" ВУНРади, при кожній нагоді підкреслював необхідність знайти таки спільну основу для зговорення, щоб, як він і Ю. Ревай висловилися, "новітні запорожці та перейшли Дунай об'єднаними" При кожній такій заяві*

⁸⁴ Городиський З. Українська Національна Рада... — С. 67.

⁸⁵ Там само. — С. 69—70.

⁸⁶ Гайвас Я. Коли кінчалася епоха. — Чикаго, 1964. — С. 139—140.

Є. Врецьона негайно додавав, ніби для нагадування йому, що найкраще "об'єднання це вхід ВУНРади в УГВРаду»⁸⁷.

Коротко кажучи, вони ні до чого не домовилися і постановили продовжити перемовини 29 вересня після консультацій зі своїми керівними центрами. Ця зустріч не відбулася, натомість 5 жовтня з'явився Є. Врецьона без І. Багряного і повідомив, що ставлення УГВР до всіх пропозицій ВУНР будуть подані при наступній зустрічі, дату якої він не назвав. 7 жовтня кур'єром було передано «Відповідь Закордонного Представництва Головної Визвольної Ради» «вунрадівцям», на яку вони видали свою заяву. «Угавеерівці» називали ВУНР суто емігрантською структурою (це було недалеко від істини), що не має підтримки в Україні, і відмовилися провадити далі будь-які розмови. Членів ВУНР, зокрема, обурювала вимога «угаверівців» не включати до делегації переговорів А. Любченка — керівника сектора культури в Президії ВУНР. На цьому спроби знайти спільну мову між ВУНР і УГВР зайшли у глухий кут⁸⁸. Як вважав Л. Шанковський, саме тоді І. Багрянний розчарувався в «галицьких націоналістах»⁸⁹. Дійсно, він не сприймав розколу в ОУН. Не знаючи всіх передумов і глибинних причин оунівського розламу, він трактував протистояння бандерівців і мельниківців як боротьбу «за провід», що, на думку письменника, свідчило про несерйозне ставлення до визвольної боротьби цих сил⁹⁰.

У Братиславі члени ЗП УГВР проживали до березня 1945 р. На початку цього місяця М. Лебедь, І. Гриньох, І. Бутковський, О. Даниленко та І. Багрянний перебралися до Угорщини⁹¹. Річ у тім, що з кінця 1943 р. в ОУН і УПА існувала домовленість з угорськими військовими про нейтралітет і співпрацю. При головному командування угорської армії перебував

⁸⁷ Городиський З. Українська Національна Рада... — С. 71.

⁸⁸ Там само. — С. 71—73.

⁸⁹ Шанковський Л. Ініціативний комітет для створення УГВР... — С. 12.

⁹⁰ Гришко В. «Під Бандерою» і з Багрянним... — С. 355.

⁹¹ Лебедь М. Зовнішньополітична діяльність Генерального Секретаріату Закордонних Справ УГВР // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 26. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга четверта: Документи і спогади. — Торонто — Львів, 2001 — С. 126 — 127

зв'язковий від УПА Андрій Кисіль-Дольницький — 'Немо'. Восени 1944 р. угорський Генеральний штаб повідомив Дольницького про намір створити за зразком УПА угорський повстанський рух для боротьби з більшовиками. Мадяри просили надіслати в їх розпорядження інструкторів для вишколу майбутніх угорських партизанів. На заході Угорщини, біля м. Папа, було створено вишкільний табір цього формування, що мало називатися «Копіяші». Групу старшин-вишкільників з УПА розмістили в с. Даба за 10 км від м. Папа. Також цей пункт став транзитним для членів ЗП УГВР і деяких українських утікачів. З'явилася думка створити в Угорщині відділ УПА. До лютого 1945 р. була створена добре вишколена група, якою командував Ярослав Струтинський — 'Яспар'. Між УПА і угорським військовим командуванням також була досягнута домовленість про закидання відділу з 14 українських парашутистів на чолі зі Струтинським угорськими літаками у Карпати. Саме в таборі в с. Даба й осіли М. Лебедь із соратниками⁹². Там Багрянний викладав методи радянської пропаганди і протидії їй майбутнім партизанам-парашутистам.

Як згадував Я. Струтинський, це відбувалося так: *«Кілька лекцій провів з курсантами також Іван Багрянний. На одній з них І. Багрянний говорив про те, що в Комуністичній партії України є багато українських патріотів, хоч вони цього не демонструють назовні. Цього не можна нехтувати, бо вони мають досвід у керівництві державою і в майбутньому будуть дуже помічними в розбудові української держави»*⁹³. Подробиці тамтешнього побуту І. Багряного запам'ятав А. Дольницький: *«Між іншим, Багрянний був людиною нелегкою до співжиття. Особливо не злюбив Наташі [дружина О. Даниленка — І. Б.] і інакше її не називав, як «Югом Росії», бо вона, перебуваючи з Сашою ціле життя, по-українськи не говорила, а Україну називала «Югом Росії». Недалеко від Даби лежав маленький хуторець, де вишколювалися парашутисти, призначені в Україну. В тому хуторі був*

⁹² Струтинський Я. Сотник Андрій Кисіль-Дольницький («Голубенко») // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 26. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга четверта: Документи і спогади. — Торонто — Львів, 2001 — С. 195—196.

⁹³ Там само. — С. 197—198.

М. Лебідь, якщо добре пригадую, полк. Ю. Лопатинський, п-нк. «І. Гуцул» [І. Бутковський — І. Б.], Славко Струтинський, з яким перед тим я дуже часто зустрічався в Карнатах, і ще понад десяток підстаршин, що вправлялися в парашутному ділі і праці з вибуховими матеріалами. Багрянний також мав з ними розмови на політичні теми»⁹⁴.

Проте, радянсько-німецький фронт блискавично наближався до місця перебування групи українців. 6 — 15 березня 1945 р. пройшла остання наступальна операція німецько-угорських військ, що завершилася поразкою. У березні члени місії ЗП УГВР вирішили розділитися: частина, що мала родини, виїхали прямо в Західну Австрію, а решта на чолі з головою місії М. Лебедем помандрували до столиці Незалежної Хорватської Держави Загреб, куди прибули на початку квітня 1945 р. Дещо пізніше до них приєднався й Іван Багрянний⁹⁵.

У Загребі група Лебеда крім нього самого і родини складалася зі Степана Ленкавського, Івана Багряного, Івана Бутковського, Омеляна Антоновича, Славка Заревича (Ярослава Федика), Івана Гірного, Люби Комар, Миколи Андріюка, Олександра Сокола. Багрянний, Бутковський і Ленкавський спершу жили на квартирі, де зупинився О. Антонович, а відтак мешкали спільно з усіма в готелі «Еспланаде» на Єлачичплац неподалік загребського магістрату. Тут, у Загребі, з допомогою давніх українських емігрантів було влаштовано творчий вечір І. Багряного. У слухачів, яких зібралося близько 100 чоловік, письменник мав чималий успіх⁹⁶.

У столиці Хорватії делегація ЗП УГВР провела весь квітень. Між іншим, ця країна відбилася й на творчості Івана Багряного, бо ж відомо, що переважна більшість прозових творів письменника мають автобіографічне підґрунтя. У той час він писав роман «Люба» про партизанську боротьбу, в якій сам нещодавно брав участь. У тексті уривка, що дійшов до наших днів,

⁹⁴ Дольницький А. Зустрічі з полковником О. Даниленком («Данком») // Там само. — С. 189 — 190.

⁹⁵ Лебедь М. Зовнішньополітична діяльність... — С. 126 — 127; Антонович О. Спогади. — Ч. 1. — Київ — Вашингтон, 1999 — С. 334.

⁹⁶ Антонович О. Спогади... — С. 335; Стахів Є. Крізь тюрми, підпілля і кордони. Повість мого життя. — К.: Рада, 1995 — С. 199.

то тут, то там трапляються хорватські топоніми і явища: м. Вараждин, р. Драва, усташі (хорватський профашистський рух), четники (сербські повстанці) генерала Драголюбa Михайловича, які воювали проти усташів⁹⁷. А назву твору письменник дав на честь Люби Комар, радистки місії ЗП УГВР, учасниці «Процесу 59» в 1941 р.⁹⁸. На жаль, рукопис роману письменник власноруч знищив, бо *«розсердився на героїв цього роману, діячів партизанського резистансу, колишніх моїх друзів, а пізніше — замотелечених героїв «таборових держав», моїх запеклих ворогів»*⁹⁹.

Проте, фронт підходив усе ближче і ставало ясно, що після війни Хорватія знову буде частиною соціалістичної Югославії, а це не відповідало намірам «угавеєрівців». Їхньою метою було дістатися поза радянський вплив, щоб установити контакти із демократичними антикомуністичними країнами й інформувати вільний світ про визвольну боротьбу в Україні. 30 квітня, або 1 травня, 1945 р. українська група знову поділилася: Багрянний, Бутковський, Андріюк і Комар вирішили рушати далі на Захід, у той час, як решта групи прагнула ще певний час почекати, щоб іти шляхом на Рим, в Італію. Отже, 3 травня в дорогу вирушили Багрянний, Андріюк і Люба Комар, а С. Ленкавський та І. Бутковський помандрували тим самим шляхом окремо. *«Капітуляція Німеччини застала мене в тюрмі в Марбурзі, де я просидів три дні разом із різними дезертирами всіх національностей. Після капітуляції пішки пішов у Тіроль»*, — власноруч написав у автобіографії І. Багрянний у 1946 р.¹⁰⁰. Марбург-ан-дер-Драу (сучасна назва Марибор) — це місто у Словенії, що на початку 1945 р. слугувало перевалочним пунктом для багатьох біженців із Словаччини, Угорщини й Хорватії. Отже, 8 травня 1945 р. Багрянний був саме там та ще й у в'язниці. На жаль, чому він туди потрапив, що в цей час було з його товаришами по мандрівці — невідомо. Є. Стахів, який їздив із посланням від С. Бандери до М. Лебеда в Загреб і

⁹⁷ Шугай О. Іван Багрянний...— С. 472— 475.

⁹⁸ Див.: «Я прийду остання...» // Шугай О. Іван Багрянний: нове й маловідоме. Есеї, документи, листи, спогади, нотатки, факти. Кн. 1. — К.: Смолоскип, 2013. — С. 139-158.

⁹⁹ Багрянний І. Народження книги..... — С. 479

¹⁰⁰ Череватенко Л. Іван Багрянний. Биографические данные ...— [Електронний ресурс] — URL: http://gazeta.zn.ua/CULTURE/ivan_bagryanyy.html

повернувся в Австрію 10 травня, згадував, що І. Багрянний у супроводі М. Андріюка і Л. Комар прибули до містечка Целль ам Циллер «*десь через тиждень*», тобто близько 17 травня 1945 р¹⁰¹. А 10 чи 12 червня, за свідченням самого Багряного, він дістався м. Інсбрука, столиці федеральної землі Тіроль в Австрії¹⁰². Тут він затримався на довший час.

В Інсбруку сформувалася українська колонія переважно із членів ОУН(б), які вийшли з нацистських концтаборів, та емігрантів з України. Там проживали такі визначні постаті, як: оунівці Степан Бандера, Осип Тюшка, Омелян Антонович, письменники Юрій Клен, Леонід Мосендз, журналіст Іван Кедрин-Рудницький тощо. Усі вони хотіли бути поза зоною досяжності радянської влади, а ця частина Австрії була окупована військами Союзників, які сприяли емігрантам, бо біженцями опікувався американський офіцер українського походження Ковалишин. Активна громадськість утворила Український допомоговий комітет, на голову якого вибрали Івана Багряного, причому за рекомендацією самого Бандери¹⁰³. Однією з ділянок роботи комітету, що діяв за адресою Аніхштрассе, 4, була видача нових документів емігрантам з Наддніпрянщини про те, що вони походять із Західної України. Це дозволяло їм уникнути примусової репатріації в Радянський Союз, оскільки, за домовленістю між СРСР і Союзниками, репатріації підлягали тільки ті особи, які були громадянами Союзу до 1 вересня 1939 р. Як визнавав Багрянний у листі до П. Шинкаря, він «*таких документів підписав коло 15 тисяч*»¹⁰⁴.

В Інсбруку Іван Багрянний також продемонстрував тамтешнім українцям свій поетичний талант на літературному вечорі¹⁰⁵.

Та в політичній царині в Багрянний не мав такого успіху, як на літературній ниві. Досягло свого піку загострення розбіжностей між ним і ОУН(б). Його не запросили на засідання ОУН, де мали вибирати провід на

¹⁰¹ Стахів Є. Крізь тюрми, підпілля і кордони. Повість мого життя. — К.: Рада, 1995 — С. 202.

¹⁰² Череватенко Л. Иван Багрянний. Биографические данные ... — [Електронний ресурс] — URL: http://gazeta.zn.ua/CULTURE/ivan_bagryanyy.html

¹⁰³ Стахів Є. Крізь тюрми, підпілля і кордони... — С. 203—204.

¹⁰⁴ Багрянний І. Листування 1946 — 1963. — Т. 2. — К.: Смолоскип, 2002 — С. 314.

¹⁰⁵ Стахів Є. Крізь тюрми, підпілля і кордони... — С. 206.

Інсбрук і околиці, оскільки він не був членом ОУН. Розмовою сам на сам із С. Бандерою, Багрянний, за свідченням Є. Стахова, був дуже невдоволений¹⁰⁶. *«Бандера, видно, здавався йому людиною вчорашньою, яка не пережила тих демократичних змін, що відбувалися в Україні під час боротьби з фашизмом і більшовизмом — двома тоталітарними режимами»*, — міркував Стахів. Тому Багрянний вирішив залишити Інсбрук і податися до німецької Баварії. На думку Стахова, в компанії свого друга літературознавця Юрія Лавріненка Багрянний нелегально перейшов кордон з Німеччиною¹⁰⁷.

Коли точно це сталося, наразі невідомо, однак точно знаємо, що 25 вересня 1945 р. Багрянний був у ініціативному комітеті, що заснував літературне об'єднання Мистецький український рух в м. Нюрнберг-Фюрті в Баварії¹⁰⁸. Значить, у Німеччину Багрянний перебрався у серпні чи в першій половині вересня 1945 р. Там він поселився в таборі для переміщених осіб коло м. Аугсбурга, а відтак — в м. Новому Ульмі¹⁰⁹. Його співпраця з ОУН(б) закінчилися, і далі він пустився в самотійне плавання політичним морем.

У чому ж полягали причини розриву переконаного антикомуніста й самотійника Івана Багряного з ОУН? Чи все через те, що він «розчарувався в галицьких націоналістах», які не змогли домовитися в Братиславі, як вважав Л. Шанковський? Чи більше слушна точка зору Є. Стахова? На нашу думку, рішення Багряного було зумовлене впливом багатьох причин у комплексі.

У розмовах з В. Гришком у перші повоєнні місяці *«Багрянний запально доводив, що нова доба, яка настає після Другої світової війни в історії вже «соборно» поневоленої в СРСР української нації, ставить на порядок денний справу саме нової, не обтяженої минулим, і справді соборної — всеукраїнської ідейно-політичної сили, якою ОУН, сформована в інший час і в*

¹⁰⁶ Стахів Є. Крізь тюрми, підпілля і кордони... — С. 203.

¹⁰⁷ Там само. — С. 206.

¹⁰⁸ Басілія Х. До історії мистецького українського руху // Наукові записки НаУКМА. — 2001 — Т. 19: Філологічні науки — С. 51

¹⁰⁹ Шугай О. Іван Багрянний... — С. 472; Череватенко Л. Іван Багрянний. Биографические данные // Зеркало недели — 1996 — № 31 — 2 августа — [Електронний ресурс] — URL: http://gazeta.zn.ua/CULTURE/ivan_bagryanyy.html.

інших вузких локальних умовах, уже не може бути»¹¹⁰. Така сила мала б ґрунтуватися на традиціях «розстріляного відродження» 20-х — 30-х рр., переосмислених ідеях Миколи Хвильового («Геть від Москви!») і національно-демократичній спадщині Української Народної Республіки. В основу мав бути покладений 20-річний досвід українців з УРСР, які на власній шкірі пережили і культурне відродження періоду «українізації», і Голодомор, і Великий терор 1937 — 1938 рр., таким чином дійшовши до заперечення радянської диктатури й потреби незалежності України. А розуміння цієї специфіки підрадянської України в багатьох оунівців, зокрема це особливо стосувалося еміграційних ЗЧ ОУН, бракувало: «Вони не рахуються з тим фактом, що Велика Україна — це не просто лише якась там ще одна чи кілька, мовляв, «східних» «наддніпрянських» територій, заселених «православними українцями», а що це є передусім особливий і дуже складний комплекс найтяжчої, бо цілком відмінної від західної, підрадянської проблематики України в лабіринті нових для всього світу соціально-політичних і національних проблем радянсько-російської тоталітарної імперії»¹¹¹. Також Багрянний не міг примиритися з безапеляційними заявками ОУН на монополію у визвольній боротьбі і намаганнями С. Бандери повернути демократизацію, яку пережила ОУН під час війни, навпаки. Тож, передаючи слова письменника, В. Гришко писав, що «З його власного досвіду співпраці з ОУН він виніс враження, що ця організація за самою природою свого людського складу й ідеологічного багажу минулого на справжню, суттєву перебудову шляхом власного самокритичного перегляду своїх позицій, принаймні за кордоном, не здатна»¹¹². Політичні шукання Багряного незабаром утілилися в засновану ним Українську революційно-демократичну партію.

¹¹⁰ Гришко В. «Під Бандерою» і з Багрянним... — С. 232.

¹¹¹ Там само. — С. 359.

¹¹² Там само. — С. 267

Під час Другої світової війни Іван Багряний як словом, так і ділом боровся за незалежність України. У перші місяці німецької окупації, коли нова влада лояльно ставилася до проявів українського національного життя, Багряний теж включився в цей процес. Проте, коли окупанти скинули маску, він, природно, облишив усі надії на відродження України. Хоч і був репресований сталінським режимом, Багряний не пішов шляхом колаборації з нацистами, а приєднався до антинацистського підпілля ОУН(б) і допомагав рятувати своїх земляків від вивозу на роботи в Німеччину. Принагідно зазначимо, що 23 липня 1991 р. на запит виконкому Охтирської міськради народних депутатів Управління КДБ УРСР по Сумській обл. відповіло, що не має в своєму розпорядженні відомостей про співробітництво Івана Багряного з німецькими окупантами¹¹³. Співпраця з ОУН(м) була нетривалою, зате з ОУН(б) Багряний був пов'язаний з липня/серпня 1942 р. по серпень 1945 р. Письменник співробітничав із ГОСП та місією ЗП УГВР, якою виїхав на Захід. Маршрут еміграції Багряного пролягав через Словаччину, Угорщину, Хорватію, Австрію до кінцевого пункту призначення — Західної Німеччини. Розійшовшись у розумінні перспектив боротьби за самостійну Україну, він припинив співробітництво з бандерівцями і заснував власну партію. Як бачимо Іван Багряний під час війни не ховався, а, ризикуючи життям, використовував усі доступні можливості для здобуття незалежної Української держави. Тим самим він слідував своєму кредо, сформульованому ще в 1929 р., — ходити тільки по лінії найбільшого опору.

¹¹³ Миронець Н. Слідчі справи Івана Багряного... — С. 60

Джерела та література

1. Антонович О. Спогади. — Ч. 1. — Київ — Вашингтон, 1999 — С. 334.
2. Багряний І. Автобіографія / передм. С.А. Шальченка, Р.Я. Пирога // Слово і Час. — 1994. — № 2. — С.5—8.
3. Багряний І. Вибрані твори в 2-х томах. — Т. 2. — К.: Юніверс, 2006.
4. Багряний І. Народження книги // Багряний І. Вибрані твори. — К.: Смолоскип, 2006.
5. Багряний І. Українці біля Тихого океану [на Далекому Сході] // Краківські Вісті (щ).— 1944.— № 40/43 (1073/1076).— 25 —29 лют.— С. 3—4; № 476 (1080).— 4 берез.— С. 3; № 49 (1082).— 7 берез.— С. 3.
6. Басілія Х. До історії мистецького українського руху // Наукові записки НаУКМА. — 2001. Т. 19: Філологічні науки — С. 51 — 55.
7. Гайвас Я. Коли кінчалася епоха. — Чикаго, 1964.
8. Галкін О. «Голос Охтирщини» та його творці — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.okhtyrka.net/content/view/3763/106/>
9. Галкін О. Правдиві факти про Івана Багряного — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.okhtyrka.net/content/view/1566/44/>
10. Городиський З. Мої ранні зустрічі із сл. п. Іваном Багряним // Самостійна Україна — 1988 — Ч. 2. (427) — квітень — червень — С. 58 — 69.
11. Городиський З. Українська Національна Рада. — К.: КМ Academia, 1993.
12. Гришко В. «Під Бандерою» і з Багряним. Мемуарний нарис з історії ідейно-політичного життя української повоєнної еміграції 1945—39 рр. // Гришко В. Карби часу: Історія, література, політика, публіцистика. — Т. 1. (1946 — 1952) — К.: Смолоскип, 1999. — С. 227— 447.
13. Дейчаківський М. На визвольних стежках Європи. — К., 1997 — [Електронний ресурс] — URL: <http://exlibris.org.ua/muk/r02.html>

14. Дольницький А. Зустрічі з полковником О.Даниленком («Данком») // // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 26. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга четверта: Документи і спогади. — Торонто — Львів, 2001 — С. 183 — 190.
15. Іванущенко Г. Семен Сапун — керівник підпілля ОУН на Сумщині. // Український визвольний рух — № 15 — Львів, 2011 — С. 215 — 228.
16. Колодяжний М. Окупаційна газета в Охтирці — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.okhtyrka.net/content/view/3681/106/>.
17. Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади у двох книгах. Книга перша. — К.: Смолоскип, 2008.
18. Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади у двох книгах. Книга друга. — К.: Смолоскип, 2008.
19. Кудленок О. Охтирка в роки Великої Вітчизняної — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.okhtyrka.net/content/view/4500/106/>;
20. Лебедь М. Зовнішньополітична діяльність Генерального Секретаріату Закордонних Справ УГВР // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 26. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга четверта: Документи і спогади. — Торонто — Львів, 2001 — С. 116 — 130.
21. Літопис УПА. Нова серія. — Т. 2. Волинь і Полісся: УПА та запілля: 1943 — 1944. Документи і матеріали — Київ — Торонто, 1999.
22. Літопис УПА. Нова серія. — Т. 18. Діяльність ОУН та УПА на території Центрально-Східної та Південної України. — Київ — Торонто, 2011.
23. Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 27. Петренко Роман («Юрко», «Омелько») За Україну за її волю (спогади). — Торонто — Львів, 1997.
24. Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 41. Президент УГВР Кирило Осмак — Торонто — Львів, 2004.

25. Миронець Н. Слідчі справи Івана Багряного: За матеріалами архівів ДПУ — НКВС // Слово і час. — 1995. — № 5—6. — С. 51 — 60.
26. Мороз В. До початків діяльності Української Головної Визвольної Ради // Український визвольний рух. — № 10 — Львів, 2007 — С. 213—221.
27. Наші дні. — 1943. — Ч. 10. — жовтень. — С. 16.
28. Нитченко Д. Листи письменників. — Мельборн: видавництво «Ластівка», 1992.
29. ОУН-УПА на Сумщині. / Автор-упорядник Іванущенко Г. М. — Т. 2. — К.: Українська видавнича спілка, 2009.
30. Попільнюх М. Охтирський етап життя та літературної творчості Івана Багряного періоду другої світової війни — [Електронний ресурс] — URL: <http://www.okhtyrka.net/content/view/3207/106/>
31. Ребет Д. Про народження і не змарноване буття УГВР // Сучасність. — 1965. — Ч. 1. — С. 71 — 79.
32. Рибальченко Р. Бойко Юрій Гаврилович // Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. — Вип. 30. — Переяслав-Хмельницький, 2012. — С. 130 — 131.
33. Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух і національні рухи опору в Україні, Білорусії, Литві, Латвії, Естонії в 1940—50-х роках — К.: Пульсари, 2002.
34. Роздольська І. Іван Багряний. УСЕ для школи. Українська література. 11 клас. — Львів — Київ: Всеувиито, 2001. — Вип. 3.
35. Скоробогатов А. ОУН у Харкові за часів окупації. // Український історичний журнал — 1999 — № 6 — С. 81 — 89.
36. Спогади Самійленка Миколи Омеляновича, учасника підпілля ОУН(б) в Дніпропетровській і Кіровоградській обл. // Архів Центру досліджень визвольного руху (ЦДВР).
37. Стахів Є. Кризь тюрми, підпілля і кордони. Повість мого життя. — К.: Рада, 1995.

38. Струтинський Я. Сотник Андрій Кисіль-Дольницький («Голубенко») // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 26. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга четверта: Документи і спогади. — Торонто — Львів, 2001 — С. 192—198.
39. Труш В. Діяльність ОУН (б) на Харківщині // Діяльність підпілля ОУН на Сході України. Збірник статей / упор. Хобот П. — Дніпропетровськ: Східноукраїнський дослідницький центр «Спадщина», 2010 — С. 104 — 128.
40. Україна в Другій світовій війні в документах. Збірник німецьких архівних матеріалів (1941—1942). / упор. В. Косик — Т. 2: 1941—1942. — Львів, 1998.
41. Череватенко Л. Иван Багряный. Биографические данные // Зеркало недели — №31 — 2 августа 1996 — [Електронний ресурс] — URL: http://gazeta.zn.ua/CULTURE/ivan_bagryanyu.html
42. Чи революційна ОУН залишиться в УНРаді? // Гомін України — 1950 — Ч.12 (47) — 25 березня — С. 2.
43. Шанковський Л. Ініціативний комітет для створення УГВР (документальний спогад сучасника) — Нью-Йорк, 1985.
44. Штендера Є. Иван Багряный // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 26. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга четверта: Документи і спогади. — Торонто — Львів, 2001 — С. 295—299.
45. Шугай О. Иван Багряный, або Через терни Гетсиманського саду: роман-дослідження. — К.: Рада, 1996.
46. Шугай О. Иван Багряный: нове й маловідоме. Есеї, документи, листи, спогади, нотатки, факти. Кн. 1. — К.: Смолоскип, 2013.
47. Щоденник Аркадія Любченка. — Львів — Нью-Йорк, 1999.